

ПРІОРИТЕТИ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕТВОРЕНЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 1(24), с. 41–44

Розглянуто деякі питання, що стосуються подальшого покращання функціонування банківської системи України в умовах перехідного періоду та глобалізації банківських процесів. Акцентовано увагу, що основна ідея стратегії перетворень — реконструкція та розвиток має реалізуватись ринковими механізмами через захист інвесторів та стабільність банківської системи.

У сучасній соціології розвитку відбувається тривалий і складний процес, пов'язаний з діями, що сприяють бажаному економічному зростанню, інколи впродовж життя цілого покоління людей, який деякі вчені позначають терміном “стратегія перетворень”. В першу чергу, в ньому концентрується величина соціальних витрат, що сплачуються суспільством за можливий довгостроковий соціально-економічний ефект від перетворень перехідного періоду. Проте він має більш широкий зміст та певні пріоритети, визначення яких, звичайно, залежить від об'єкта та суб'єкта перетворень.

У банківській системі сутність “стратегії перетворень” багато в чому залежить від організації та принципів її діяльності. Банки відіграють визначну роль у діяльності економіки в цілому, оскільки саме вони забезпечують фізичним та юридичним особам можливість вкладання своїх фондів з метою отримання відсотків з мінімальним ризиком. Банки, у свою чергу, зановокладають отримані гроші шляхом видачі кредитів. З цієї точки зору банки дещо подібні до інших фінансових посередників — фінансових та страхових компаній, які також акумулюють кошти одних фізичних/юридичних осіб та передають їх іншим. Подібно до них, банки мають бути особливо зацікавленими у вкладанні коштів у найбільш привабливі типи фінансових інвестицій — кредити фізичним особам та малому бізнесу.

Серед таких фінансових посередників виділяються комерційні банки, приватні нестрахові пенсійні фонди, інші фонди, страхові компанії, які

спеціалізуються на страхуванні життя, державні та місцеві державні пенсійні фонди, ощадні та кредитні асоціації, страхові компанії, які спеціалізуються на страхуванні від нещасних випадків та страхуванні нерухомого майна, комерційні та споживчі фінансові компанії, кредитні союзи. Так, Нью-Йоркська та Токійська біржі, добре всім відомі, належать до вторинного ринку цінних паперів, оскільки на цих ринках відбувається обмін уже наявними цінними паперами між фізичними та юридичними особами.

Первинні ж ринки — менш відомі: до них належать такі фінансові інструменти, як комерційні позики, видані банками малому та середньому бізнесу, які доволі рідко зустрічаються на вторинному ринку. Також ця група включає комерційне страхування нерухомості страховими компаніями. Проте, така явна перевага вторинних ринків над первинними не позначається на важливості тих функцій, які виконують ці обидва ринки. Кожен — незамінний у своїй сфері, до того ж, відстежується чітка взаємозалежність між цінами на первинному та вторинному ринках.

Регулювання фінансових ринків, наприклад у США, відбувається за допомогою механізмів дотримання принципу захисту інвесторів та розуміння того, що найкращим та найдієвішим захистом є добра поінформованість про сучасний ринок. При цьому, особлива увага приділяється регулюванню діяльності комерційних банків. Так, захист приватних осіб-вкладників, створення конкурентного банківського середовища та гарантування повернення вкладів — є базовими

пріоритетами американської політики в банківській системі. Цьому сприяє вся американська банківська система, що створена за принципом дуалізму (федеральний та локальний рівень), та забезпечує управління банками на різних рівнях, загалом утворює гнучку систему контролю.

Основними цілями банківського регулювання вважається захист приватних осіб-інвесторів і стабільність банківської системи в цілому. Розглядаючи, наприклад, німецьку банківську систему, слід констатувати, що вона зорієнтована на забезпечення ефективної діяльності банків. Банки в Німеччині можуть створюватися в чотирьох основних формах: комерційні банки, ощадні банки, кооперативні банки та спеціалізовані банки. Серед них переважну роль відіграють комерційні банки, які складаються з трьох основних німецьких банків — Комерцбанку, Дрезденербанку та Дойчебанку, які також відіграють велику роль у світовій банківській системі та обслуговують багато іноземних вкладників.

Японська банківська система поділяється на три основні групи: міські банки, регіональні банки та на фінансові установи, створені зі спеціальною метою. Останні займають 52 % банківського сектору, оскільки саме він складається з банків, які займаються довгостроковим кредитуванням найприбутковіших установ, що спеціалізуються на бізнесових підприємствах, основною діяльністю яких є сільське господарство, лісництво та рибальство.

У Великобританії, на відміну від Японії та Німеччини, фінансова система дуже сильно орієнтована на сам ринок, хоча банки все ще відіграють велику роль. Банківська система складається з клірингових банків, банків-продавців, інших англійських банків, іноземних банків та інших депозитних установ. Вони, відповідно, займають 28 %, 4 %, 4 %, 46 % та 18 % на ринку. Клірингові банки переважно є універсальними.

Аналізуючи нинішню ситуацію в банківській системі України з позиції “стратегії перетворень”, до числа позитивних факторів, що сприяють нашій модернізації, слід віднести, та особливо наголосити як на одному з найважливіших — на факторі величезного інтелектуального та наукового потенціалу нашої держави, здатного впливати на встановлення оптимуму необхідних темпів економічних та політичних реформ та, відповідно, прийнятної соціальної ціни суспільних перетворень.

Помилкою, якої доволі часто припускаються більшість дослідників проблематики перехідного періоду, є переконання в тому, що економіка рин-

ку виникає спонтанно з виникненням приватної власності, введенням вільних ринкових цін, одночасно зі стабілізацією грошової системи країни, створенням нерегульованих ринків, заснованих на ринковій конкуренції.

Ця помилка “спонтанності” породжує чимало труднощів.

По-перше, вона не враховує, що ринок — це соціальна структура, яка створюється конкретними діями людей — учасників ринку. Створення ринку — це передусім підприємницьке завдання. Оскільки там, де ринок виникає завдяки спонтанним зусиллям підприємців, він має створюватися або свідомими суспільними, а за необхідності — державними діями.

Помилка “спонтанності” притаманна усім традиційним стратегіям перетворень: вона веде до політики, яка намагається створити ринок, не звертаючи увагу на необхідність формування кваліфікованих “творців ринку”.

В економіці розвинених країн ідеальні творці ринку — це підприємці та “посередники”, які встановлюють контакти між виробниками та кінцевими споживачами, спираючись у своїй діяльності на фінансову підтримку комерційних банків. Творці ринку та банкіри укладають угоди, за якими гроші видаються в кредит виробнику або дистриб'ютору товару в обмін на зобов'язання повернути їх разом з відсотками. Це породжує необхідність у спостереженні за виконанням контрактів обома сторонами. А також є причиною так званого “жорсткого бюджетного обмеження”: необхідності сплачувати кредити з відсотками коштів, отриманих шляхом продажу продукції на ринку, де панує вільна конкуренція. Ці контракти й утворюють ринок, який опосередковує виробництво та розподіл. Такий ринок, на якому можуть відбуватися кредитно-інвестиційні процеси, не виникає спонтанно.

Ринкам розвинених країн притаманна зацікавленість господарюючих суб'єктів у створенні додаткових одиниць продукції, а це — найголовніше, саме цього очікують і в Україні. Проте наш шлях до вільного ринку поки що призвів лише до створення такого ринку, на якому здебільшого відбувається обмін уже раніше створеними товарами та цінностями. Значною мірою вони обмінюються лише зі спекулятивною метою, саме ж прагнення до збільшення обсягів виробництва та капіталовкладень залишається під тягарем багатьох соціально-економічних факторів, подолання та правильне розуміння справжньої сутності яких сприятиме подальшому утвердженню ринкових перетворень на теренах України.

Не менш серйозним недоліком “стратегії перетворень” стало зневажання таких важливих моментів, як необхідні умови виробництва та розподіл вже існуючого багатства. Ці питання залишилися повністю за межами програм, розроблених за ініціативою Міжнародного Валютного Фонду.

Основна помилка таких програм полягає в тому, що вони ставлять акцент лише на три основні елементи:

- 1) стабілізацію валютного курсу;
- 2) відмову від регулювання цін та припинення втручання держави у розвиток економіки;
- 3) прискорену приватизацію.

Швидке та радикальне здійснення таких заходів не стримало падіння виробництва та скорочення зайнятості:

1. Швидка приватизація державних підприємств — свого роду “примусова приватизація” — перешкоджає вдосконаленню виробництва. Вона дестимулює керівників виробництва вже до проведення справжньої приватизації, примушує їх йти на обман, знецінюючи власність як таку. Вона може й не стимулювати подальше виробництво, оскільки власники можуть віддати перевагу спекуляції. За нинішніх умов це лише поглибить кризу виробництва, що тепер і відбувається.

2. Запровадження вільних ринкових цін за умов величезних диспропорцій товарів та грошової маси навряд чи спроможне стимулювати зростання виробництва продукції та її розподілу, а також послуг. Через девальвацію гривні лібералізація цін лише збільшить обсяг фінансових спекуляцій та не сприятиме створенню нових цінностей.

3. Стабілізаційні програми не враховують асинхронності між структурною перебудовою виробництва та зниженням непокритого платоспроможного попиту. Вони також не враховують той факт, що програми стабілізації зазвичай призводять до скорочення пропозиції. Такі диспропорції можуть не зникнути, а лише відтворитися, проте вже на інших ділянках. Історичний досвід програм стабілізації на зразок Міжнародного Валютного Фонду говорить про те, що у випадку досягнення економічної стабілізації, вони не гарантують автоматичного підйому економіки.

4. Роль держави в соціально-економічних сферах обмежується в основному прийняттям законодавчих актів стосовно приватизації, грошової реформи та встановленням вільних ринкових цін, з одного боку, та зниженням державних видатків — з другого.

Серйозною помилкою було б твердження про те, що тільки названі елементи спроможні створити соціально-економічний аспект, в якому окремим суб’єктам, переслідуючи ті чи інші свої цілі, зможуть створити власне та водночас суспільне багатство.

Навпаки, “політика шокової терапії” завдає ще більшої шкоди існуючому соціально-економічному контексту. Знижуючи випуск продукції та скорочуючи зайнятість, така стратегія перетворень створює умови для “грі” з негативним результатом, за якого приватному підприємцю вигідніше скоротити виробництво.

Потрібно, щоб соціально-економічне середовище сприяло соціально-економічним перетворенням, як уперше було підкреслено Адамом Смітом. Це справжнє важке завдання та серйозна відповідальність для законодавця. Не можна очікувати, що спонтанність покладе край грі з негативним або нульовим результатом.

Звісно, головним критерієм, за яким можна оцінювати ситуацію, — реально досягнуті результати.

Таким чином, основна ідея “стратегії перетворень” — реконструкція та розвиток, полягає в зосередженні зусиль на соціально-економічній перебудові, збільшенні випуску продукції, зростанні зайнятості населення. Виконання цих завдань вимагає свідомих дій громадян, окремих економічно активних осіб, колективів і державної влади. Ці дії мають стимулюватися та координуватися таким соціально-економічним контекстом, за якого прагнення задовольнити індивідуальний інтерес збільшує добробут як окремої людини, так і всього суспільства в цілому.

Подібний контекст створюється ринковими силами за допомогою відповідних інститутів (включаючи форми власності та системи контрактів) та спрямовується відповідними політичними заходами, які є лише допоміжними. Проте вони не мають бути самоціллю, а їх керівні принципи управління мають знайти своє відображення у переліку та змісті питань будь-якої програми дій у країнах з колишньою централізованою економікою.

Література

1. *Концептуальні засади формування менеджменту в Україні: Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* — К.: МАУП, 2006. — 352 с.

2. Куфтаков А. Ю. Зменшення кредитних ризиків як умова успішної діяльності комерційних банків // Наук. перспективи МАУП. — 2002. — Вип. 3. — С. 77–79.

3. Нальотов А. А. Політична ситуація в Україні: аналіз основних тенденцій // Наук. праці МАУП. — 2007. Вип. 1(15). — С. 74–83.

4. Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України // Наук. праці МАУП. — 2003. — Вип 9. — 164 с. // Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (20 листоп. 2002 р.).

5. Реформування промисловості України: погляд у XXI ст. // Зб. матеріалів V Пленуму. — К.: Спілка економістів України, 2001. — 128 с.

Формування стратегії доцільних перетворень в банківській системі в перехідний період набуває особливої ваги. Вона має виключати спонтанність щодо дієвості економіки ринку, зневажання умов виробництва та розподілу, враховувати досвід і помилки реалізації програм МВФ в Україні.

Формирование стратегии целесообразных преобразований в банковской системе в переходный период имеет особую значимость. Стратегия должна исключить спонтанность в вопросах функционирования экономики рынка, недооценку условий производства и распределения, учитывать опыт и ошибки реализации программ МВФ в Украине.

Formation of strategy of expedient transformations in a banking system in transitive the period takes on special significance. It should exclude spontaneity concerning activity of economy of the market, neglect conditions of production and distributions, to consider experience and errors of programs of IMF in Ukraine.

Надійшла 23 січня 2010 р.